

ВЛАДИМИР СВИНТИЛА
ЧАСОВНИКОВАТА КАМБАНА

chitanka.info

Дали бях виждал часовников механизъм на стара часовникова кула? Не бях. Тогава реставраторът Иванов отвори вратата. Кулата беше от средата на XVIII в. и от това време бе самият часовников механизъм.

Вътре върху стената бяха монтирани големи и малки зъбчати колела също като в джобен или ръчен часовник. Липсваше само познатата пружина. Тук механизмът се задвижваше бавно, невидимо от два топуза. Когато единият топуз стигне до каменния под на кулата, часовниковият пазач, човекът, който се грижи за времето в града, го изтегля нависоко. Механизмът бе безкрайно прост. За източник на движението се използваше земната гравитация.

Такива часовници с топузи имаше и стенни. Те бяха гордостта в старите занаятчийски и даскалски семейства. Часовникът с топуза и медният дивит бяха признак за култура! Който дом ги има, значи в него живеят напредничави хора, които следят за това, как протича тяхното време и могат да пишат писма на близки и далечни. В моето юношество имаше много възрожденски спомени. Все още!

— Часовникът е местна направа — каза ми реставраторът Иванов. — Отначало тези часовници са ги правили саксонски и маджарски майстори. Но българите бързо овладели техните знания. Това, разбира се, е удивително, защото големите зъбчати колела трябва да бъдат направени с удивителна точност. Иначе стрелките ще се движат неравномерно. Часовникът ту ще избързва, ту ще изостава — т.е. няма да бъде часовник.

През XVII в. на запад часовниковата техника има удивителен разцвет. Часовниците свързали с допълнителни механизми. Най-известни са кукувиците, които излизат и пеят. Или двойките, които валсират под звъна на механична музика, впрочем много приятна. Но хитрите изобретения не се свършват с това. Има големи градски часовници, от които излизат големи стоманени хора — тръбачи, и надуват своите металически тръби. Има барабанчици, които отбелязват часа с биенето на барабан.

Бароковата епоха, която така обича сложността, се проявила и тука. Часовниковият механизъм се е развивал изключително сложно. В неговата направа се е родила и възпитала модерната прецизност. Часовникът така е удивявал хората от онази епоха, че сред аристокрацията, особено английската, се е родила истинска страст към

тези механизми. От тази любов е страдал и самият Фарадей. Имало е любов към всякакъв вид апаратури и механизми. Аристократите са конструирали сами модели на вятърни и водни мелници, лайденски стъкленици, впоследствие и на парни машини. И това не е било унизителен труд.

Епохите на Нютон и Кеплер, епохата на Кант са обичали и развивали инструментариума. Разбира се, в основата си е бивал развиван от занаятчийството, но в неговото творение са се увличали и имотните, и просветените класи. Благодарение на такава любов към механиката впоследствие толкова бързо са се развивали машините. Преди да овладеят още механичните сили, хората са разработили всички видове системи от лостове, трансмисии, безконечни въжета, зъбчати колела и т.н. Те са се удивявали на това просто чудо: предаването на движението. Една изключителна любознателност ги е движила в създаването на измервателните уреди, на така наречените единици мерки, за тежест, за дължина и прочие. Помислете си за живачния стълб на Торичели, за температурния стълб на Целзий и Фаренхайт, до моосовата таблица за измерване твърдостта на минералите — всичко е получило някакви измерения, някаква единица мярка. Светът е бил анализиран в своите количествени отношения. От Гей Люсак до Авогадро — каква поредица от блестящи изчислители.

А нима и класификационната система на Линей не е израз на този дух? Класификация, измерване — всичко това е опорядъчаване на хаотичния материал, който ни предлага природата. Над хаоса на явленията се възправя разумът, възправя се човекът със своите механизми, своите уреди за измерване, с волята си да бъде прецизен. Аз много съжалявам, че една история на ранното естествознание и изследователска наука не е написана. Това са такива чудесни страници из живота на младия материализъм!

Ето с този дух са свързани часовниковите механизми. Те са плод на това изключително прецизно мислене, което днес се повтаря само в наблюденията на елементарните частици.

Разказвам ви това, за да схванете колко удивителен е фактът, че нашите български майстори от епохата са могли да се издигнат до онази прецизност, която е и умение, и дух, и мироглед. Нима не е странно, почти невероятно, че нашите майстори ковачи са могли да работят с точност до милиметър? Разбира се, в направата на зъбчатите

колела чукът е играл по-малка роля от пилата. Пиленето, една сравнително нова техника, е позволило постигането на точността. Но опитайте се да пилите вие, и ще видите как за две минути ще снемете три милиметра повече от необходимата дебелина. А това означава коването на ново зъбчато колело. Феликс Каниц е бил удивен от техническите умения на българите и той с право е видял в българския народ бъдещата промишлена нация на Балканите.

Каниц е бил удивен! По-удивени сме ние днес, когато разглеждаме старите часовникови механизми и чаркове: с каква прецизност са създадени те!

Така че в края на XVIII в. българите са почнали да правят тези несравними часовникови механизми. Към познатото изкуство нашите майстори са прибавили две неща: стройните призматични тела на часовниковите кули и медния глас на часовниковата камбана.

Не може тук сред венеца от планини, с полъха на горите, с тъмнокобалтовото небе пред здрача, с първите златни звезди в него, не може в тази обстановка гласът на часовника да се раздава рязко. Необходимо е часовниковата камбана да очарова душите като красивите бели калдъръми, като старите асми, като бухлатите чемшири, като красивата декоративна живопис и килимите, като високите чардаци. Необходимо е!

Българинът е правил всичко не красиво, а обаятелно. Той е превръщал бита и дома си в приказка, търсил е красотата като форма на опиянение. Всичко, което е правил, е поразявало сетивата му, удивявало е духа му, настройвало го е мечтателно. Неговото изкуство е като балсам, поставен върху раните, които му е нанасял историческият живот. Той е трябвало да се уравни в духовно след страшните преживелици. И ако кърджалии са изгаряли града, той се е раждал от пепелта си магически красив. На страданията си българинът е противопоставял феерията на творческата си фантазия. Така неговият живот е бил разделен между страдания и дивна красота. Колкото е бивал по-угнетяван, толкова е ставал по-естет. Така мисля аз. Изкуството е лекувало неговия дух и старите му рани, било е източник на така потребния му оптимизъм — потребен му, за да оживее!

Смятам, че тази си удивителна любов към красотата българинът е предал и на турците. Българинът е асимилирал турците в своята естетика, в своя сън за красота.

Ето защо, когато местният валия посетил Скопие и чул медния глас на тамошната часовникова кула, той не намерил повече мир. Извикал българските първенци и им казал гилдиите да събират пари за часовникова кула и да търсят майстор да я направи. Скопският майстор бил умрял. Убил го тамошният валия, за да не може да направи друг часовник като скопския.

Много търсили протомайсторите: протомайстор Велко, онбашия на златарите, протомайстор Велико, онбашия на абаджиите, и протомайстор Йордан, онбашия на кожарите. И един ден дошли те при валията с лисичи кожи и високи калпаци: водели двама майстори. А майсторите се казвали Танас и Петър. Петър бил зидар и се наел да направи кулата висока, стройна, бяла като мома. Да се вижда от всички краища на полето, бяла и източена, протегната към небесата. А майсторът Танас се наемал да направи часовника и камбаната. Камбаната да бъде гласовита, да стига до съседните села и те да знаят как върви времето под ясения небосвод. А гласът ѝ, казал, гласът ѝ ще пее и ще се моли, и ще се радва едновременно. Ето това казал майсторът Танас.

А валията наредил да донесат на всички големци, на всички тези умни и чудесни майстори, чиито стоки пътували с пълни коли в кервани по всички краища на империята, да донесат на тия вдъхновени от бога майстори кафе, гъсто, сладко, каймаклия, да стъпиш в него и да не потънеш. И шербет. И предложил на всички да пушат от наргилето му — велика чест за простия народ.

И тогава казал валията:

— На този град, който е като сън в градината на всевишния, на тази красота, която радва очите на стария и очите на децата, на тези високи чардаци и на тези прави зидове, както е права волята на всевишния, липсва само медният глас на времето.

Нека времето проговори над тази долина, нека гласът му стигне до сърцето на неукия, та да го просвети.

И пили кафето баш майсторите, сторили темане и се оттеглили.

И почнали да работят. Големи бели волове, като ангели кротки, возели белия рязан камък, двацет чираци ги разтоварвали, пет калфи учени в кожени престилки редели оня ми ти камък като захар. И пеели, както си му е редът. Защото колкото са по-гласовити калфите, толкова е по-красива снагата на часовниковата кула.

А в дюкяна на майстор Танас пеели сладко тежки чукове. Ковял майсторът големите и малки лостове, ковял зъбчатите колела, защото те не са лети, а ковани. И как е успял да направи такава тънка работа? Възможно ли е да се постигне зъбчатото колело в техниката на коването?

Днес това не е възможно, днес това е немислимо. Но голям талант бил майстор Танас. Точно ковал железния прът, вярно го сплесквал, красиви и правилни правил зъбците.

Минавал край дюкяна му валията: много се чудел на майсторията, цъкал с език. И, мине не мине, току ще изведе майстора от дюкяна, ще го накара да се облече празнично и двамата отивали да си пият кафето в турското кафене.

И седнали на ниския миндер, двамата тежко отронвали зърната на кехлибарените си броеници, едната с кръст, другата с Адамовата глава, и говорели за красотата на тази долина, за доброто, дето им сторил всевишният, когото българите наричат господ, а турците, несъмнено по-мъдри, аллах (а това, казвал валията, е истинското му име, българите поради невежеството грешат!). И говорели за звездите, които са ангели, и за пашовите коне, и за цветята в ливадите. Услаждали с разговор душите си, зажднели^[1] за милост и красота.

А един ден дошел майсторът Петър и казал, че е сложил покрива на кулата. И тогава дошел валията и погледал сградата. Харесала му повече от минарето на джамията — така стройна и тънка била. Пет души матрири сложили подписа си, че сградата е направена по всички тънкости на зидарското изкуство, а двама от матририте били турци и трима българи. Знаят им се имената: Ибрахим бей, Исмаил Танасоглу, чийто баща бил българин. А българите били Велко, Велико и оръжейникът Андрей.

Тогава платили на Петра. Триста алтъна му броили на здравата балканджийска ръка и както било редно, целунали тази същата ръка. Целунали я и турците. Защото на голямата майстория всички дължат почит: и невежите, и правоверните.

Оставало да се сложи часовникът и оставало майстор Танас да направи камбаната. А това било най-тънката майстория.

Майстор Танас знаел как се лее камбана от баща си.

Отишъл той на видните, дето леят рударите желязото, и цял месец не слязъл от планината, а там, казват, той подредил рудата по

особен начин. И слагал между нея редове камъни, каквито той си знаел. Камъни, в които имало голяма светла жилка, която не била злато. И сам работил калъпа на камбаната от дебела мазна глина. И когато видната се разсветлила цяла, като огън в пещите на геената, казал майстор Танас да почнат леенето. А калъпът се напълнил отведнъж, дръпнали го с големите щипци и си продължили леенето на ковашко желязо. А майсторът веднага покрил налетия калъп със същата дебела мазна глина. И всичко това затрупали с много пръст.

Седем дни, че и повече, изстивала камбаната. Въртели се рударите край калъпа, стоварвали магаретата и мулетата руда, пълнели видната калфите рудари, гърмели тежките самокови, които правят пирони, резета и какво ли не, а майсторът все седял до калъпа, пушел тънкия си чибук и в душата му било спокойно.

Тъй са го и запомнили. С бялата кълчищна риза, седнал на трикракото столче до калъпа.

Додето изстивала камбаната, майсторът не проговорил нито веднъж — гласът му да мине в желязото.

Ние изследвахме сплавта. Няма нито една шупла, а медът е изключително чист. Как е постигнал това старият майстор? Тайна!

И после една сутрин рано при зори майсторът почнал да сече калъпа. И както го сечал, ударил върху метала и той запял.

Свалили я с кола, впрегната в две мулета с голям салтанат. Сам валията излязъл да я посрещне.

Три дена майсторът качвал големите колела, три дена редил топузите и синджирите. И на четвъртия ден с един скрипец я вдигнали горе и я закачили на яка верига току до самия чук.

И тогава майсторът вдигнал топуза. Звъннали леко синджирите, отместил се тежкия чук и ударил върху часовниковата камбана. Било три часа по турски. И се понесъл сладкият мелодичен глас под кротките небеса.

Тогава, казват, спрели малките бели кълбести облачета да послушат, а конете на валията процвилили радостно. Животни, и те обичали красотата.

— Механизмът бил направен да работи по турски, но това пък съвпадало и с реда на часослова, който е цял по източното, сирийското време.

— Машалла, машалла — плеснал радостно с ръце валията. — Че този глас — рекъл — е по-сладък от гласа и на скопската камбана.

И пак се събрали мартирите: Ибрахим бей, Исмаил Танасоглу, чийто баща бил българин, Велко, Велико и оръжейникът Андрей. И пак записали на български и турски, че майсторията е направена, както му е редът, по най-добрите правила на изкуството, и пак платили протомайсторите, този път сто и петдесет алтъна на майстор Танас и му целунали ръка, защото на голямата майстория всички дължат почит: и невежите, и правоверните.

И пак пили майсторите кафе на високия чардак на валията и пушили от неговото наргиле.

И валията виж какво сторил. Той извикал поп Петка и му наредил да закълне майстора Танаса в тяхната си вяра, да го закълне, че никога за никого няма да прави такава камбана, за да му спести кръвнината. Да не е принуден го убие, както сторил скопският валия със своя майстор.

А клетвата станала на гроба на бащата на майстор Танас, да могат да присъствуват и хора на валията. И присъствувал Исмаил Танасоглу, чийто баща бил българин.

Майстор Танас целунал епитрахила на свещеника, целунал обковката на евангелието, целунал ханджара, който му поднесъл Исмаил Танасоглу. Заклел се.

Клетвата си никога не пристъпил. Изобщо не правил вече часовникови механизми. „Не мога — казвал, — по-лош не мога да направя, а по-хубав също не мога, че съм дал клетва.“

А валията бил доволен. Мек човек бил тукашният валия, може би потурнак от нашите, не обичал кръвта, не бил жесток. Щастлив бил, че не трябвало да посяга на живота на Танаса.

Двамата останали добри приятели. Мине не мине, валията слезе от коня, че се отбие в дюкяна на Танаса, не може да се нагледа на сръчността му, на майсторията.

По икиндия Танас си обличал празничните дрехи и двамата отивали в турското кафене — никога в черковното. Хортували си. Говорели си за берекета, разказвали си за жените и децата, както се полага между достове. Голям достлук било това. Турците, немногобройни в града, станали всички приятели на Танаса.

А това било много полезно за града. Издействувал им валията на тукашните хора книга от Цариград и църквата да си поправят, и нова, друга, „Света Петка“, да издигнат. И не се сърдел, дето поп Петко учел в килията на четмо и писма десетина момчета. Та тукашните хора казвали на Танаса: „Сполай ти за доброто, което ни стори“. Така!

Но майстор Танас все бил нещо тъжен, все имало влага в сините му очи. И случвало се, както си стоят в кафенето, прозвъни камбанарията, а двамата млъкват и душите им се изпълват със сладост.

А майсторите излизали пред пенджерите на ниските си дюкяни, слагали ръка над очите си и се вглеждали в камбанарията. И тогава се качвал муезинът на малкото минаре, тукашната джамия е такава, малка, миниатюрна, и призовавал за молитва. А малко по-късно съвсем плахо и съвсем глухо се обаждало клепалото на новата църква „Света Петка“ Живеели верите съвместно. Мъчно, но живеели!

— Какво са ти все влажни очите — попитал веднъж валията Танас, — да не ти е дете болно или жената?

Помълчал Танас и накрая признал. Мъчно му било за клетвата.

— Освободи ме от клетвата, ефенди, че да тръгна по света, камбани да правя, да пеят под тия сини небеса, да носят гласа на времето над спящите и над будувашите.

— Да те освободя, бих те освободил — казал валията. — Но клетва е това! Кой може да те освободи освен всевишният?

Освободи ли те той, от мене да ти е простено.

Разбрал Танас, че други часовници повече няма да прави.

Минали години, валията умрял. Но Танас не нарушил клетвата. Честен човек бил, държал на думата си.

Така остарял. Помнят го хората как с тояжка, полусляп, обикалял камбанарията, почуквал по гладкия камък и си слагал ръката на ухото, да чуе по-ясно гласа на камбаната.

Казвали тукашните люде:

— Танас се радва на майсторията си.

Казват, че когато камбаната биела, той плачел. За какво скърбял старият майстор? Че не построил много други такива пеещи часовници? Че не предал на никого своя опит? (И това влизало в клетвата, никого да не научи как се правят часовникови камбани.) Или му било мъчно по младините му, когато, има-няма тридесетгодишен,

се изправил до майстор Петра на високия валиев чардак и казал: „Ще я направя“? Никой не може да каже.

Като умираше, казал гробът му да е под кулата. Там е и сега. Един огромен каменен кръст, дъвен от този тип, който наричат „победен“, лежи на неговия гроб. И под земята майстор Танас слуша часовете, чува говора на времето, слуша гласа на камбаната, изляна от собствените му ръце в планината.

И видната, където е лял камбаната, ще реставрираме. Помни се къде е била.

Иванов вдигна топузите. Синджирите, съвсем нови, приятно звъннаха, обтегнаха се. Един лост се отмести, чукчето след леко колебание замагна и удари старата камбана. Гласът ѝ се понесе меден, красив под свечеряващото се небе.

— Да чуете как бие. Приятно, нали?

— Приятно — казах аз. — Няма рязкост в този звук, има благодат някакъв.

— Възстановихме я. За утешение и на стария майстор. Да спи спокойно под земята. Човешкото време няма да свърши и няма да се забравят делата на старите майстори.

[1] Запазен е правописът на думите както на хартията. — Бел.кор.ел.изд. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.